

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. VII. Quemadmodum extemporalis facultas paretur & contineatur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

secura, non sollicitos & respicientes, & una spe suspensos recordationis, non sinant providere: alioqui vel *extemporalem temeritatem malo, quam male coherentem cogitationem.* Pejus enim quæritur retrorsus, quia cum illa desideramus, ab aliis avertimur: & ex memoria potius repetimus, quam ex materia. Plura sunt autem, si utrunque quærendum est, quæ inveniri possunt, quam quæ inventa sunt.

I Plura sunt autem.] Etiam si per diu cogitaveris, attamen omnia invenire non poteris, quæ sunt in re. quid igitur | obeat quo minus præter ea quæ cogitaverimus, aliud ex tempore inveniamus? Turneb.

C A P. VII.

Quemadmodum extemporalis facultas paretur & contineatur.

7 **M**aximus vero studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplissimum longi laboris, *extempore dicendi facultas*: quam qui non erit consecutus, mea quidem sententia civilibus officiis renuntiabit, & solam scribendi facultatem potius ad alia opera convertet. Vix enim bonæ fidei viro convenit auxilium in publicum polliceri, quod in præsentissimis quibusque periculis desit: *ut indicare portum, ad quem navis accedere, nisi lenibus ventis vecta, non possit.* Si quidem innumerabiles accidunt subitæ necessitates, vel apud magistratus, vel repræsentatis judiciis continuo agendi. Quarum si qua non dico cuicumque innocentium civium, sed amicorum ac propinquorum alicui evenerit, stabitne mutus, & salutarem petentibus vocem statim, si non succurratur, perituris, moras & secessum & silentium quæret, dum illa verba fabricentur, & memoriæ incidant, & vox ac latus præparetur? *Quæ vero patitur hoc ratio ut quisquam sit orator imparatus ad casus? Quid, cum adversario respondendum erit, fiet?* Nam sæpe ea quæ opinati sumus,

Extemporalem facultatem prius reperit Gorgias Leontinus, ut auctor est Philostratus. is enim ausus est dicere in auditoriis, qua de re quis audire vellet. | Alii ajunt à Pericle inventam fuisse, alii à Pythone Byzantio, alii etiam ab Æschine, postea quam missus est in exilium. Idem.

x Neque

mus, & contra quæ scripsimus, fallunt, ac tota subito causa mutatur. Atque ut gubernatori ad incursum tempestatum, sic agenti ad varietatem caussarum ratio mutanda est. Quid porro multus stylus, & assidua lectio, & longa studiorum etas facit, si manet eadem quæ fuit incipientibus difficultas? Periisse profecto confitendum est præteritum laborem, cui semper idem laborandum est. ¹ Neque ego hoc ago, ut ex tempore dicere malit, sed ut possit. Id autem maxime hoc modo consequemur. Nota sit primum dicendi via. Neque enim prius contingere cursus potest, quam scierimus quo sit & qua perveniendum. Nec satis est non ignorare quæ sunt caussarum judicialium partes, aut quæstionum ordinem recte disporre, quanquam ista sunt præcipua: sed quid quoque loco primum sit, quid secundum ac deinceps: quæ ita sunt natura copulata, ut mutari aut intervelli sine confusione non possint. Quisquis autem via qua sit ingrediendum discet, ducetur ante omnia rerum ipsa serie, velut duce propter quod homines etiam modice exercitati, facillime tenorem in narrationibus servant. Deinde, quid quoque loco quærant, scient: nec circumspectabunt, nec offerentibus se aliunde sensibus turbabuntur: nec confundent ex diversis orationem, velut salientes huc, illuc, nec usquam insistentes. Postremo habebunt modum & finem, qui esse citra divisionem nullus potest. Expletis pro facultate omnibus quæ proposuerint, pervenisse se ad ultimum sentient. ² Et hæc quidem *ex arte*, illa vero *ex studio*, ut copiam sermonis optimi, quemadmodum præceptum est, comparemus: multo ac fideli stylo sic formetur oratio, ut scriptorum colorem etiam quæ subito effusa sunt, reddant, ut cum multa scripserimus, etiam multa dicamus. Nam *consuetudo & exercitatio* facilitatem maxime parit, quæ si paululum intermissa fuerit,

¹ Neque ego hoc ago, &c.] Attamen Demosthenes nunquam nisi præmeditatus accessit ad causam agendam: Demades vero sapius ex tempore dixit. auctor Plutarch. Idem.

² Et hæc quidem ex arte.] Extemporalis facultas paratur partim arte, partim consuetudine & exercitatione, & mobili animi natura. nam qui sunt obtusi, nunquam hanc orationem assequuntur. Idem

fuerit, non velocitas illa modo tardatur, ¹ sed & *υεωρημα* ipsum coit atque concurrat. Quanquam enim opus est naturali quadam mobilitate animi, ut dum proxima dicimus, fruere ulteriora possimus, ² semperque nostram vocem provisa & formata cogitatio excipiat: vix tamen aut natura, aut ratio in tam multiplex officium diducere animum queat, ut *inventioni*, *dispositioni*, *elocutioni*, *ordini rerum verborumque*, tum iis quæ dicit, quæ subjuncturus est, quæ ultra spectanda sunt, adhibita vocis, pronuntiationis, gestus observatione, una sufficiat. Longe enim præcedat oportet intentio, ac præ se res agat: quantumque dicendo consumitur, tantum ex ultimo prorogetur: ut donec perveniamus ad finem, non minus prospectu procedamus quam gradu, si non interersistentes offensantesque brevia illa atque concisa singultantium modo eiectioni simus. ³ Est igitur usus quidam irrationalis, quem Græci *ἀλογον τεισλο* vocant, quo manus in scribendo decurrit, quo oculi totos simul in lectione versus flexusque eorum & transitus intuentur, & ante sequentia vident, quam priora dixerunt. Quo constant miracula illa ⁴ in scenis *pilariorum ac ventilatorum*, ut ea quæ emiserint, ultro venire in manus credas, & qua jubentur decurrere. Sed hic usus ita proderit, si ea de qua locuti sumus ars antecesserit, ut ipsum illud quod in se rationem non habet, in ratione versetur. Nam mihi ne dicere quidem videtur, nisi qui *disposite, ornate, copiose* dicit. Sed nec tumultuarii nec fortuiti sermonis contextum mirabor unquam, quem jurgantibus etiam mulierculis superfluere video: ⁵ quem si calor

¹ Sed & *υεωρημα* ipsum coit.] Dan. sed & animus ipse in se ipsum coit. Pith.

² Semperque nostram vocem prov.] Horat. Verbaque provisa rem non invita sequentur.

³ Est igitur usus.] Usus irrationalis, est exercitatio quæ nihil habet in se artis, sed tamen continuatione efficit majorem celeritatem: ut sæpe scribendo acquiritur celeritas scribendi, non ad-

bita ratione aut arte. talis exercitatio debet esse in extemporali oratione. Turn.

⁴ In scenis pilariorum.] Pilarii sunt prestigiatores, qui adhibitis pilulis & spherulis miracula efficiunt. At ventilatores sunt, qui tanta arte prestigiis utuntur, ut ea quæ in manibus habent disappearant, & in ventum abire videantur. Idem.

⁵ Quem si calor.] Hic locus admodum est ab-

lor ac spiritus tulit (frequenter enim accidit, ut successum extemporalem consequi cura non possit) Deum tunc affuisse, cum id evenisset, veteres oratores (ut Cicero dicit) agebant. Sed ratio manifesta est. Nam bene concepti affectus & recentes rerum imagines continuo impetu feruntur, quæ nonnunquam mora styli refrigescunt, & dilatae non revertuntur. ¹ Utique vero cum infelix illa verborum cavillatio accessit, & cursus ad singula vestigia restitit, non potest ferri contorta vis, ² sed ut optime vocum singularum cedat electio, non continua, sed composita est. Quare capiendæ sunt illæ de quibus dixi, rerum imagines, quas vocari *phantasias* indicavimus, omniaque de quibus dicturi erimus, *personæ, quæstiones, spes, metus*, habenda in oculis, in affectus recipienda. ³ *Pectus est enim quod disertos facit, & vis mentis.* Ideoque imperitis quoque, si modo sunt aliquo affectu concitati, verba non desunt. Tum intendendus animus, non in aliquam rem unam, sed in plures simul continuas: ut si per aliquam rectam viam mittamus oculos, simul omnia quæ sunt in ea circaque intuemur, non ultimum tantum videmus, sed usque ad ultimum. Addit ad dicendum etiam pudor stimulos, addit & dicendorum expectata laus: mirumque videri potest, quod cum stylus secreto gaudeat, atque omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum frequentia, ut miles congestu signorum excitatur. Nanque & difficiliorem cogitationem exprimit & expolit dicendi
necef-

est abruptus, ut asterisco notandus sit: deesse enim aliquid videtur. est tamen sensus, nonnunquam ipso affectu effici, ut oratio extemporalis meditatam & scriptam superet. *Idem.*

¹ *Utique vero.*] Præcipue vero refrigeratur affectus, cum stylus est diligentior quam deceat, ut singula propemodum verba expendantur. tunc enim vis rerum amittitur. *Idem.*

² *Sed ut optime.*] Etiam si illi cavillatæ verborum dictiones apte collocant,

eorum tamen oratio non est idonea, quoniam affectus continuatione fieri debent. at oratio eorum quanquam composita est, non tamen continuatione contorquetur. *Idem.*

³ *Pectus est enim.*] Verba non debent in labris nasci, sed ex mente depromi. Alludit autem ad opinionem *Chryssippi*, qui animam posuit in *pectore*, quemadmodum *Arist.* principia omnium sensuum in *corde* collocavit. *Idem.* *Pectus est enim quod disertos facit.*] *Lud. Crescollius* Vacat. Autumnal. lib. 3. p. 461.

x Nec

necessitas, & secundos impetus auget placendi cupido. Ad-
 eo præmium omnia spectant, ut eloquentia quoque, quan-
 quam plurimum habeat in se voluptatis, maxime tamen
 præsentis fructu laudis opinionisque ducatur. ¹ Nec quis-
 quam tantum fidat ingenio, ut id sibi speret incipienti sta-
 tim posse contingere: sed sicut in cogitatione præcepimus,
 ita facilitatem quoque extemporalem à parvis initiis paula-
 tim perducemus ad summam: quæ neque perfici neque con-
 tineri nisi usu potest. Cæterum pervenire eo debet, ut co-
 gitatio non utique melior sit ea, sed tutior, cum hanc ² fe-
 licitatem, non in prosa modo multi sint consecuti, sed et-
 iam in carmine, ut *Antipater Sidonius*, & *Licinius Archias*. Cre-
 dendum enim Ciceroni est: non quia nostris quoque tem-
 poribus non & fecerint quidam hoc & faciant, quod tamen
 ipsum non tam probabile puto (neque enim habet aut usum
 res, aut necessitatem) quam exhortandis in hanc spem, qui
 foro præparantur, utile exemplum. Neque vero tantam
 esse unquam fiduciam facilitatis velim, ut non breve saltem
 tempus, quod nusquam fere deerit, ad ea quæ dicturi su-
 mus, dispicienda sumamus, quod quidem in iudiciis ac foro
 datur semper. Neque enim quisquam est, qui causam quam
 non didicerit, agat. ³ Declamatores quosdam perversa du-
 cit ambitio, ut exposita controversia protinus dicere velint:
 quin etiam, quod est in primis frivolum ac scenicum, ver-
 bum petant quo incipiant. Sed tam contumeliosos in se ri-
 det invicem eloquentia: & qui stultis videri eruditi volunt,
 stulti eruditis videntur. Si qua tamen fortuna tam subitam
 fecerit agendi necessitatem, mobiliore quodam opus erit
 inge-

¹ *Nec quisquam.*] *Exercitatione est*
 eousque provehenda *facultas extempora-*
lis, ut *cogitata oratio* non sit melior aut
 præstantior *extemporati*, sed sit longe se-
 curior, quia cogitandi spatium solet
 omnia efficere firmiora. *Turneb.*

² *Fælicitatem.*] *Antipater Sidonius*
 (ut scribit Cic. lib. 3. de Orat.) multa
 exercitatione fecerat ut versus hexame-

tros & cujuscunque alterius generis ex
 tempore funderet. idem scribit de *Archia*,
 in oratione pro eodem. *Idem.*

³ *Declamatores quosdam.*] *Philostratus*
 ait *sophistas* cum ex tempore dicere
 solebant, tamen aliquantum spatii sem-
 per sumpsisse ad cogitandum, extra
 unum *Gorgiam*, quem imitabantur *Fabii*
 tempore *declamatores*. *Idem.*

ingenio, & vis omnis intendenda rebus, & in præsentia remittendum aliquid ex cura verborum, si utrunque non dabitur. ¹ Tum & tardior pronuntiatio moras habet, & suspensa ac velut dubitans oratio, ut tamen deliberare, non hæsitare videamur. ² Hoc, dum egredimur è portu, si nos nondum aptatis fatis armamentis aget ventus: deinde paulatim simul euntes aptabimus vela, & disponemus rudentes & impleri sinus optabimus. Id potius, quam se inani verborum torrenti dare quasi tempestatibus, quo volent, auferendum. Sed minore studio continetur hæc facultas, quam paratur. Ars enim semel præcepta, non capitur. Stylus quoque intermissione paulum admodum de celeritate deperdit, promptum hoc, & in expedito positum, exercitatione sola continetur. Hac uti sic optimum est, ut quotidie dicamus audientibus pluribus, maxime de quorum simus iudicio ac opinione solliciti: rarum est enim ut satis se quisquam vereatur. Vel soli tamen dicamus potius, quam non omnino dicamus. ³ Est illa exercitatio cogitandi, totasque materias vel silentio (dum tamen quasi dicat intra seipsum) persequendi, quæ nullo non & tempore & loco, quando non aliud agimus, explicari potest: & est in parte utilior, quam hæc proxima. Diligentius enim componitur quam illa, in qua contextum dicendi intermittere veremur. Rursus illa prior plus confert, vocis firmitatem, oris facilitatem, motum corporis, qui & ipse, ut dixi, excitat oratorem, & ⁴ jactatione manus, pedis suppositione, ⁵ sicut cauda leones facere dicun-

¹ *Tum & tardior.*] Attamen ne tum quidem deerit *cogitatio*: nam cum mora quadam in exordio loquemur, ac fingemus nos dubitare, ut interim cogitare possimus quid sit utile causæ. *Idem.*

² *Hoc, dum egredimur.*] Venusta est *allegoria*, qua significat initio ita esse dubitandum ac tarde loquendum, ut interea aliquid inveniamus. Etenim cum firmamenta causæ invenerimus, celerior erit nostra oratio. *Idem.*

³ *Est illa exercitatio.*] Alia quoque est

exercitatio extemporalis orationis, quando cogitabundi materiam aliquam nobis proponimus, quam & persequimur non loquentes. illa etenim *cogitatio* æquiparat pene dictionem. *Idem.*

⁴ *Jactatione manus.*] Lud. Cresollius Vacat. Autumnal. l. 2. p. 338. 375.

⁵ *Sicut cauda leones.*] Arist. & ex Aristotele Plinius ajunt *leonem* se ad pugnam excitare cum verberatione caudæ, qua flagellat latera sua. sic enim iram concipit. *Turneb.*

I. C. Car-

dicuntur, hortatur. *Studendum vero semper, & ubique.* Neque enim fere tam est ullus dies occupatus, ut nihil lucrativæ, ut Cicero Brutum facere tradit, operæ ad scribendum aut dicendum rapi aliquo momento temporis possit. Siquidem ¹ C. Carbo etiam in tabernaculo solebat hac uti exercitatione dicendi. Ne id quidem tacendum est, quod eidem Ciceroni placet, nullum nostrum usquam negligentem esse sermonem, quicquid loquemur, ubicunque sit pro sua scilicet portione perfectum. Scribendum certe nunquam est magis, quam cum multa dicemus ex tempore. Ita enim servabitur pondus, & innatans illa verborum facilitas in altum reducetur, sicut rustici proximas vitis radices amputant, quæ illam in summum solum ducant, ut inferiores penitus descendendo firmentur. Ac nescio an utrunque cum cura & studio fecerimus, invicem profit, ut scribendo dicamus diligentius, dicendo scribamus facilius. Scribendum ergo, quoties licebit: si id non dabitur, cogitandum: ab utroque exclusi, debent tamen ² adniti, ut neque deprehensus orator, neque litigator destitutus esse videatur. ³ Plerunque autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utique initia scribant, cætera quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occurrant. ⁴ Quod fecisse M. Tullium commentariis ipsius apparet. Sed feruntur aliorum quoque & inventi forte ut eos dicturus quisque composuerat, & in libros digesti: ut causarum quæ sunt actæ à Servio Sulpitio, cujus tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis esse videantur compositi.

¹ C. Carbo.] *Cajus Carbo*, qui secutus est partes Marianas adversus *Syllam*, in suo tentorio exercere solebat eloquentiam. Sic Brutus ea nocte quæ præcessit prælium Pharsalicum, scribebat in tentorio epitomen *Polybii*. Idem.

² Adniti.] *Unice adniti*. Pith.

³ Plerunque autem.] Sic hoc tempore extant proœmia *Demosthenis* *judicialis*

generis & suasorii, quæ sibi comparaverat ille, & in commentarios redegerat. *Turneb.*

⁴ Quod fecisse M. Tullium, &c.] *Commentarii*, libri sunt qui summam rerum complectuntur: illi conficiebantur ab oratoribus ad causæ dispositionem & memoriam. Idem.

positi. Nam Ciceronis ad præsens modo tempus aptatos libertus Tyro contraxit: quos non ideo excuso, quia non probem, sed ut sint magis admirabiles. In hoc genere prorsus recipio hanc brevem annotationem, libellosque qui vel manu teneantur, & ad quos interim respicere fas sit. Illud quod Lenas præcipit, displicet mihi, quæ scripserimus, in summas sive commentarios & capita conferre. facit enim & discendi negligentiam hæc ipsa fiducia, & lacerat ac deformat orationem. Ego autem ne scribendum quidem puto, quod finis memoria perferunt. Nam hîc quoque accidit ut revocet nos cogitatio ad illa elaborata, nec sinat præsentem fortunam experiri. Sic anceps inter utrunque animus æstuat, cum & scripta perdidit, & non quærit nova. Sed de memoria destinatus est libro proximo locus, nec huic parti subjungendus, quia sunt alia prius nobis dicenda.

I In hoc genere.] Sunt quidam libelli minores *commentariis*, qui capita causæ breviter complectuntur: eos in manu ad memoriam tenere solebant oratores, unde *enchiridia* appellantur: vulgo *memorias* & *brevia* appellamus. *Idem.*

Ddd

M. FAB.